
Gelezen en onderstreept

Wie als onderzoeker nu en dan een anderstalig boek ter hand neemt, internationale tijdschriften en working papers doorploegt of wat websites bezoekt, komt onvermijdelijk geregeld verrassende dingen tegen. Onderzoekresultaten die niet voor de hand liggen en waarvan je graag eens een binnenlands equivalent zou zien. Interessante en intelligent gebruikte datasets, waarvan je zou hopen dat ze ook bij ons beschikbaar zijn. Conceptuele kaders en onderzoeksmethoden die ietwat van het gewone afdwalen of zelfs gedurfd zijn te noemen. Antwoorden op een kwestie die allang beslist leek. De stroom academische publicaties is niet te stuiten. Bijgevolg blijft het doorgaans bij het vluchtig doornemen van de inleiding of inhoudstafel en belandt het bewuste schrijfsel bovenop de stapel voor 'als ik eens een dagje vrij heb'.

In deze rubriek proberen we dat soort zaken voor u te verzamelen. We lezen en onderstrepen. In de eerste bijdrage wordt een macroperspectief gehanteerd en komen arbeidsmarkten, economieën en welvaartstaten aan bod. In een tweede deel blijven we binnen de bedrijfsmuren en ligt de focus op het management van banen en loopbanen.

Grote kwesties...

“Eindelijk schrijf ik je weer ...” Sinds ik er decennia geleden op de schoolbanken mee werd geconfronteerd, hoopte ik deze aanhef ooit zelf een keer te kunnen gebruiken – en een betere gelegenheid dan deze doet zich wellicht nooit meer voor. Zo-doende.

Toegegeven. ‘Eindelijk’ is misschien wat overdreven. En al rapporteer ik hierna wel over wat in ‘Foucault-speak’ een belangrijk discursief evenement heet, er staan ook niet echt geweldig grote dingen te gebeuren. Laat staan dat ene Van Schoonbeke hier op een of andere manier bij betrokken zou zijn. Maar de kogel is nu wel definitief door de kerk. WAV werd WSE. Over.Werk blijft Over.Werk, zij het in ietwat gewijzigde vorm – het redactioneel zegt daar, neem ik aan, iets meer over. En ja, de ‘boekenplank’ is in navolging van Bobby Ewing en Sherlock Holmes aan een miraculeus tweede leven begonnen. Wie zich na het afsluiten van de vorige jaargang bezorgd toonde over nakende leegtes in mijn bestaan – waarvoor trouwens dank – kan vanaf nu dus terug rustig op beide oren slapen. Bij leven en welzijn blijft ondergetekende de volgende jaren niet enkel lezen en onderstrepen, maar ook publiek opbiechten welke bedenksels hij zich bij de gelezen en onderstreepte passages maakte.

Na de vorige aflevering leest iedereen deze rubriek in de toekomst wellicht ietwat kritischer; mogelijk zelfs met enige argwaan. Goed zo. Als de explicitering van mijn verborgen agenda geleid heeft tot een kritischer leesgedrag dan kan ik daar alleen maar tevreden mee zijn. Zonder meer aannemen wat gedrukt staat, is uit den boze. Goed nagaan welke impliciete veronderstellingen in redeneringen ingebakken zitten, maar ook goed nakijken op welke constructies de vaststellingen rusten die een betoog ondersteunen. Zo luidt de boodschap.

Risico of schok: that's the question

Neem nu de zeer sterk verspreide stelling dat de geïndustrialiseerde wereld in de toekomst onvermijdelijk zal moeten afrekenen met grote tekorten op de arbeidsmarkt. Jullie kennen de redenering wel.

De aankomende (kleinere) cohorten jongeren zullen niet volstaan om de uitgaande (grotere) cohorten ouderen te vervangen. Gevolg: krapte op de arbeidsmarkt. Tenzij meer mensen langer werken, langere arbeidsloopbanen volmaken of dergelijke meer, waaruit mogelijk volgens sommige hoopvol gestemde lieden een grotere diversiteit op de arbeidsmarkt volgt. Aan de basis van deze redeneringen liggen gegevens over demografische ontwikkelingen. Gegevens die zo evident aanwezig zijn dat het politieke partijen aanzet om wetenschappers die met dit thema geassocieerd kunnen worden een prominente plaats in de komende verkiezingscampagne aan te bieden. Vergrijzing, niet-waar.

Op de vraag naar de mogelijke relatie tussen vergrijzing en tekorten op de arbeidsmarkt kom ik later terug. Maar dat een verouderende bevolking een belangrijke uitdaging vormt, staat buiten kijf. Verwijzen naar wat ons te wachten staat op het vlak van medische en andere zorg staat gelijk met het intrappen van een open deur.

The Age Shock van Robin Blackburn (2006) bevat een uitvoerige, goed gedocumenteerde en erg lezenswaardige behandeling van de financieringsproblemen waarmee de pensioensystemen over heel de wereld worstelen. Weinig spectaculair op het eerste gezicht, want deze problematiek heeft al een erg grote stapel geschriften voortgebracht. Dus waarom er nog eentje aan toevoegen? En, nog

meer, waarom aan dit bijkomende exemplaar speciale aandacht besteden? Welnu, een aantal aspecten die erdoor onder de aandacht worden gebracht, maken *The Age Shock* toch een buitenbeentje in deze literatuur.

Uitgangspunt van Blackburn is dat de toekomst ons onvermijdelijk zal confronteren met een hele reeks belangrijke problemen – “Climate change? Dead oceans? Toxic waste? The arms trade? Nuclear arsenals? A world of slums? Epidemics?” – voor welke enkel een collectief optreden via de overheid een oplossing kan bieden. Omdat men een stijgende levensverwachting, zelfs in combinatie met een dalend geboortecijfer, intrinsiek niet als rampzalig moet beschouwen, is het vooruitzicht van een veroudering van de bevolking en van een strijd tussen generaties wellicht iets minder apocalyptisch dan de uitdagingen die hiervoor werden geciteerd. “Yet these developments, and the specific costs and strains associated with them, certainly raise the issue of what we owe posterity – and what we owe our forebears.” Vandaar, zegt Blackburn, dat de ‘Age Shock’ wel degelijk in dit rijtje calamiteiten past en dat een houding zoals deze van een personage in een van de films van Woody Allen – “Why should I worry about posterity? What has posterity ever done for me?” – ook op dit domein niet meer kan.

Blackburn bespreekt uitvoerig de verschillende soorten pensioensystemen en de strategieën die men in de verschillende landen hanteert om het hoofd te bieden aan de problemen inzake financiering en organisatie. Op het eerste gezicht lijkt het boek, zeker als men het vanuit een ‘Rijnland-perspectief’ leest, ietwat naast de kwestie. Want hoewel Blackburn ook de continentale Europese pensioenmodellen analyseert, focust hij – als Engelsman die ook les geeft aan een Amerikaanse universiteit – zeer sterk op de Angelsaksische situatie. Bij nader toezien levert deze focus echter een belangrijke meerwaarde op, ook voor wie meer belangstelling heeft voor systemen voortkomend uit onze eigen traditie. Naast een gedetailleerde analyse van hervormingsvoorstellen en beleidsstrategieën die onder het etiket ‘meer eigen verantwoordelijkheid’ of ‘meer keuzemogelijkheden’ ook in ons land opgang maken of die er als voorbeeld voor dienen, krijgt de lezer een duidelijk beeld van de moeilijkheden die deze beleidsstrategieën in hun thuislan-

den creëren of ondervinden. “Yesterday’s three (or more) worlds of welfare capitalism are converging on an ‘Anglo-Saxon’ model, albeit that this model is in deep trouble in its homelands.” (p. 248)

Deze kritische analyse van modellen die de richting van meer privatisering inslaan, impliceert niet dat Blackburn in *The Age Shock* een struisvogelpolitiek predikt en ervoor pleit om de oude modellen in stand te houden. Integendeel. Hervormingen dringen zich wel degelijk op. Maar het is wél belangrijk, zegt Blackburn, om goed na te denken vanuit welk perspectief we moeten zoeken naar nieuwe manieren om individuen met de collectiviteit te verbinden, naar nieuwe criteria voor sociale verantwoordelijkheid en nieuwe vormen van regulering en eigendom. De oplossingen die op het einde van het boek door de auteur worden gesuggereerd, impliceren bijgevolg een meer ingrijpende institutionele hervorming.

Neem nu de voorstanders van de zogeheten Derde Weg, die ons – net als de voorstanders van meer vermarkting – aansporen om risico’s als iets positiefs te bekijken. Opportuniteiten, weet je wel. Door de term ‘risico’ zo centraal te stellen in hun begrippenkader zetten ze ons in feite op een verkeerd spoor. Want, argumenteert Blackburn, de term ‘risico’ levert een erg slecht uitgangspunt om zindelijk na te denken over de problematiek van een verouderende bevolking. ‘Risico’ doet denken aan een voorval waartegen men zich individueel kan verzekeren. Maar het probleem van een verouderende samenleving heeft alle karakteristieken van een ‘schok’ die iedereen tegelijk treft. “Taken as a whole the phenomenon of the ageing society, with its defining demographic constraints and escalating costs, is better seen as a common shock, not a risk. It requires a new development of welfare principles, not their repudiation. In a situation where there may well be many in need and few without a problem we require more collective insurance and larger collective reserves.” (p. 5)

Wat het boek bovendien een apart karakter geeft, is de speciale nadruk die Blackburn legt op de rol van de financiële wereld en de financiële mechanismen in dit alles. De ondertitel van het boek is niet voor niet: “How Finance is Failing Us” – in de dubbele betekenis die men aan het woord ‘finance’ kan geven: middelen ter financiering van de ouderdoms-

voorzieningen, maar ook middelen en methoden gebruikt in de financiële en bankwereld. Deze context is voor Blackburn fundamenteel om de recente ontwikkelingen te begrijpen. "The ageing of the population, the salience of pension funds and the rise of financialization are intrinsically quite separate and discrete developments, yet over the last two decades they have become ever more closely intertwined." (p. 23) Maar deze vermenging van moderne financieringstechnieken en pensioenfondsen heeft ook belangrijke consequenties voor toekomstige ontwikkelingen. "If we try to prepare responsibly for an uncertain but surely testing future we need to embrace a new type of longitudinal thinking, one which leaves space for the measures we will or may need to take. In its own way capitalism is intensively concerned about the future, as investors seek to colonize it. The capitalist seeks to reap the rewards of patience, to cover immediate costs economically, to anticipate a surge in demand and then, by meeting it, to claim the residual or surplus. Indeed, the price of capital is determined by expectation of future profit. Pensions fit in awkwardly here since they too exert a claim to a future revenue stream, just as capital itself does. The true capitalist is not feckless, like Woody Allen character, but instead insists on what posterity will owe him or her. And in the era of 'financialization' the ways of colonizing the future and commodifying the present have become incredibly sophisticated." En, kan men daar aan toevoegen, dus ook ongelooflijk globaliseerd.

Interessante lectuur dus, maar een belangrijk punt waaraan *The Age Shock* weinig aandacht schenkt, is de relatie tussen de demografische ontwikkelingen en de arbeidsmarkt. Deze relatie is nochtans niet weg te denken in deze context en in de meeste versies van de diagnose die in onze contreien circuleert, neemt ze een vooraanstaande plaats in. En terecht. Als het aantal intreders kleiner is dan het aantal uitreders zal een toenemend aantal inactieve ouderen moeten gevoed en verzorgd worden door een afnemend aantal actieve jongeren. Vandaar mogelijke problemen met betrekking tot de legitimering van de huidige mechanismen van intergenerationele rechtvaardigheid. Maar bovendien kan men vrezen dat hieruit een tekort aan arbeidskrachten zal ontstaan, wat een belangrijke hinderpaal kan vormen voor de verdere economische ontwikkeling en in de internationale concurrentie-

strijd. Wat de problemen inzake intergenerationele rechtvaardigheid enkel maar zal vergroten.

Mij is in dit debat niet altijd duidelijk wat in deze diagnose het meest belangrijk is: het fysieke tekort aan arbeidskrachten – fysieke tekorten waarvoor men ook steeds vreest in tijden van volledige werkgelegenheid maar die dan dikwijls leiden, zo leert de geschiedenis, tot technische innovaties en productiviteitsstijgingen – of de vrees dat deze krapte eventueel leidt tot een grotere macht van de vakbonden en/of tot loonstijgingen. Reden om toch een keer met een ietwat kritische blik te kijken naar deze wijdverspreide diagnose.

Een recente poging om de stelling dat een belangrijke krapte op de Amerikaanse arbeidsmarkt onafwendbaar is te evalueren, is ondernomen door de Amerikaanse arbeidseconoom Richard Freeman '*Is a Great Labour Shortage Coming? Replacement Demand in the Global Economy*'. De conclusie van deze oefening is duidelijk: "There is no more reason to believe that the US faces a great future labor shortage than that Chicken Little got it right about the sky falling down". Als er al een risico bestaat dat er zich in de toekomst een krapte op de arbeidsmarkt voordoet dan zal ze het gevolg zijn van iets waar de meeste krapteprofeten geen oog voor hebben, met name: een globale pandemie met miljoenen slachtoffers.

Wat brengt een gezaghebbend en gerespecteerd econoom als Freeman tot het verkondigen van een zo boude stelling? Ten eerste, zegt Freeman, de logica van de meeste krapteanalyses loopt mank. Men redeneert in termen van groei van het BNP, maar hier speelt ook de invloed van technologische ontwikkeling of beschikbaarheid van kapitaal een rol en niet enkel de ontwikkeling van het arbeidsaanbod. Bovendien houdt men nauwelijks rekening met groei van het arbeidsaanbod op wereldvlak. Mensen of bedrijven kunnen migreren. Ten tweede, prognoses van de vraag naar vaardigheden missen de nodige betrouwbaarheid om er een beleid inzake ontwikkeling van vaardigheden op te baseren. Het verleden leert dat de vraag naar arbeid in specifieke beroepen altijd meer werd beïnvloed door veranderingen in technologie of door onverwachte veranderingen in de samenstelling van de productie dan door de nood om gepensioneerde werknemers te vervangen. Globalisering maakt dit soort oefen-

ning in vooruitzien alleen maar moeilijker. Ten derde, in de meeste diagnoses maakt men de impliciete veronderstelling dat demografische veranderingen in het verleden op een consistente wijze verbonden waren met arbeidsmarktcondities. Maar zelfs voor jongeren wier positie het meest gevoelig is aan veranderende marktsituaties is dat nooit het geval geweest, zegt Freeman. "Implicit in the fears that the US will face a great labor shortage in the next decade or two is a belief that demographic forces have a powerful predictable impact on economic outcomes. In the past, this has not been the case. Changes in behaviour due to changing market incentives often overwhelm demographic factors. (...) The lesson from the historical record is that there is a huge gap between demographic changes and ensuing developments." (p. 18-19)

Als deze evaluatie correct is, waarom zijn en blijven zoveel lieden dan overtuigd van het tegendeel? Ik vermoed, zegt Freeman, dat drie factoren een rol spelen. Vooreerst is het wellicht zo dat weinigen zich realiseren hoe groot in het verleden de kloof is geweest tussen demografische en economische ontwikkelingen. Zij realiseren zich ook niet dat deze kloof omwille van de invloed van de globalisering enkel maar zal toenemen. Daarnaast speelt de vrees voor een toekomstige krapte op de arbeidsmarkt in de kaart van verschillende belangengroepen. "Future shortage or not, business will benefit from policies that increase labor supply to drive down labor costs. Advocates of education and training see the shortage analysis as a way to gain national support for increased spending on training that will benefit workers. Politicians can use the shortage analysis to avoid dealing with policies like minimum wages, mandated health care spending, labor law reform, or enforcement of labor laws, and the like, by endorsing 'win-win' education and training policies while sidestepping the fact that someone must pay for these investments." Tenslotte moet men goed beseffen dat deze visie al bij al een eerder optimistisch kader biedt om de toekomst te analyseren. Meer optimistisch alleszins dan de stelling dat het belangrijkste probleem waarmee werknemers in de VS zullen worden geconfronteerd, gevormd wordt door de concurrentie met laagbetaalde arbeid in overzeese gebieden. "If the doubling of the global work force has weakened the position of workers in the US, the country has to deal with issues regarding the rules of the

global economy, ways to increase savings and the supply of capital, ways to retain good jobs and sectors and to distribute the gains from globalization to labor as well as to capital while deterring protectionism."

Dat de komende krapte op de arbeidsmarkt volgens Freeman meer mythe dan realiteit is, betekent niet dat bepaalde van de beleidsvoorstellen die men in deze context formuleert volgens hem niks waard zouden zijn. Integendeel, meer en betere opleiding zijn, evenals meer en betere informatie over beroepskeuze, potentieel van het grootste belang om een comparatief voordeel te behouden in de 'high-tech'-sector. En dat is zeker nog meer het geval wanneer internationale competitie een neerwaartse druk op de lonen uitoefent dan bij krapte op de arbeidsmarkt. In dit laatste geval zitten binnenlandse werknemers in een (meer) comfortabele positie, want bedrijven staan dan onder een erg grote druk om iedereen aan te werven die zich op de arbeidsmarkt aanbiedt.

Maar stel nu dat deze diagnose toch fout is en dat er zich in de toekomst niettegenstaande alle voorgaande argumenten toch een ernstige krapte op de arbeidsmarkt voordoet? Welnu, zegt Freeman, zelfs dan zie ik niet in waarom de overheid zou moeten tussenkomen. Om te beletten dat de loonkost stijgt? "If firms demand more labor than workers supply due to a reduced growth of supply, should not a country that relies extensively on unfettered markets allow those markets to raise the price of labor, just as it allowed them to reduce the pay of many in recent debates?" Niets in de economische theorie voorspelt dat het normale functioneren van competitieve markten zal leiden tot een economische ramp als ze reageren op een verschuiving in het evenwicht van vraag en aanbod. "If there is going to be a great labor shortage that raises wages and benefits for American workers, should we not all cheer the workings of the Invisible Hand, rather than seeing this as a disaster that policy should seek to avoid?"

✓ Blackburn, R. 2006. *Age Shock: How finance is failing us*. Versobooks.

✓ Freeman, R. 2006. *Is a great labour shortage coming? Replacement demand in the Global Economy*. NBER Working Paper 12541.

Akerlof vs de new classicals

“The idea that we can safely neglect the aggregate demand function is fundamental to the Ricardian economics, which underlie what we have been taught for more than a century. Malthus, indeed, had vehemently opposed Ricardo’s doctrine that it was impossible for effective demand to be deficient; but vainly. (...) Ricardo conquered England as completely as the Holy Inquisition conquered Spain. Not only was his theory accepted by the city, by statesmen and by the academic world. But controversy ceased; the other point of view completely disappeared; it ceased to be discussed. The great puzzle of Effective Demand with which Malthus had wrestled vanished from economic literature. (...) It could only live on furtively, below the surface, in the underworlds of Karl Marx, Silvio Gesell or Major Douglas.”

Deze passage komt uit de *‘General Theory of Employment, Interest and Money’*, het boek waarmee Maynard Keynes in 1936 de aanzet gaf tot de ontwikkeling van een nieuw vakgebied: de macro-economie. Veertig jaar later haalde Ricardo postuum zijn gram. Op een congres over de betekenis – sommigen zouden zeggen de nutteloosheid – van de Phillips-curve in een periode waarin toenemende werkloosheid gepaard ging met stijgend inflatie, presenteerden de latere Nobelprijswinnaar Robert Lucas en zijn maatje Thomas Sargent een tekst die men achteraf kan beschouwen als de definitieve doorbraak van wat in het vakjargon gekend is als de ‘New Classical Macroeconomics’. *After Keynesian Macroeconomics* (1978) beoogde niet meer of niet minder dan het uitspreken van het definitieve doodsvonnis over het (traditionele) Keynesiaanse programma. “... we identify those aspects of this framework which were central to its failure in the seventies. In so doing, our intent is to establish that the difficulties are *fatal*: that modern macroeconomic models are of no value in guiding policy and that this condition will not be remedied along any line which is currently being pursued.” Anders gezegd: Keynes diende naar de geschiedenisboeken te worden verwezen omdat zijn theorie intrinsiek fout zat en niet alleen omwille van contingente factoren die de jaren zeventig kenmerkten.

Met enige overdrijving kan men de geschiedenis van het macro-economisch denken in de daarop

volgende decennia typeren met een parafrase van de hierboven geciteerde passage uit Keynes’ *General Theory*. De ‘New Classicals’ veroverden niet alleen stormenderhand het macro-economische terrein. Zij koloniseerden ook het denken van hun belangrijkste belagers. De ‘New Keynesians’ hielden van de theorieën van hun voorgangers weinig meer over dan de overtuiging dat perfecte en onmiddellijk klarende markten in de realiteit niet voorkomen. Zij maakten hun beklag over het fundamentalisme dat de ‘New Classicals’ op dit punt kenmerkt, maar bekritiseerden nauwelijks de assumpties waarop dit is gebaseerd.

Wie naar de website van de ‘American Economic Association’ surft, het programma van hun laatste congres aanklikt en in de overvloed aan bijdragen de (voorlopige) versie van de ‘Presidential Address’ weet te lokaliseren, zal na de lectuur daarvan moeten besluiten dat er zich recent een belangrijke nieuwe protagonist in het strijdgewoel heeft gemengd. Bijna twintig jaar nadat Milton Friedman zijn collega’s van op hetzelfde spreekgestoelte een van de belangrijke bouwstenen van de ‘New Classical Macroeconomics’ aanreikte – de ‘natural rate of unemployment’, weet je wel – maakt zijn collega-Nobelprijswinnaar George A. Akerlof als het ware brandhout van de dominerende macro-economische consensus.

Voor leken klinkt de naam ‘Akerlof’ misschien niet zo vertrouwd. Maar wees gerust, het gaat om iemand met allure. Binnen het economische vakgebied heeft Akerlof ervoor gezorgd dat de termen ‘lemons’ – als synoniem voor tweedehandsauto’s en bij uitbreiding tweedehandsmarkten, waarover Akerlof een artikel schreef dat hem uiteindelijk de Nobelprijs opleverde – en ‘efficiency wages’ gekend zijn bij iedere econoom die zichzelf respecteert. Dat Akerlof zich ook vroeger al inliet met macro-economische topics is wellicht minder gemeengoed. Maar wie zich hiervan wil overtuigen, kan bijvoorbeeld te rade bij Akerlof, G.A., et al. (1996).

Zijn toespraak op het congres van de ‘American Economic Association’ is gebaseerd op een boek waaraan hij en zijn medeauteur, Rachel E. Kranton, nog volop werken. Maar de tip van de sluier die hij nu al oplicht, is voldoende om met belangstelling uit te kijken naar het verschijnen van dit boek.

In zijn 'Presidential Address' geeft Akerlof toe dat de 'New Classics' een punt hadden wanneer ze Keynes bekritiseerden met betrekking tot zijn methodologie. Macro-economische leerstukken ontwikkelen zonder dat men deze fundeert op modellen die inzicht geven in het keuzegedrag van de betrokken economische actoren is inderdaad geen goede methodologische praktijk. Verwijzen naar 'animal spirits', zoals Keynes doet, volstaat niet. Zelfs de 'New Keynesians' hebben dit uiteindelijk ingezien en zijn de uitgangspunten van de 'New Classics' als logisch onweerlegbaar gaan beschouwen. "These New Keynesians accepted the methodological dictums of the New Classical economics: that constrained maximization of profit and utility functions is the appropriate microfoundations for macroeconomics."

Maar het gaat evenmin op dat men het kind met het badwater weggooit en wat de 'New Classics' in de plaats stellen voldoet niet. In plaats van hun micro-economische modellen te baseren op hoe economische actoren in de realiteit handelen, baseerden zij hun modellen op een grotendeels fictief beeld van een eng rationeel oordelend individu. Wat men bij deze aanpak totaal uit het oog verliest, aldus Akerlof, is dat mensen handelen op basis van motieven, die in de klassieke aanpak van economen geen plaats vinden. Vandaar de titel van zijn Presidential Address – evenals de werktitel van het boek waaraan hij en Rachel E. Kranton werken: *The Missing Motivation in Macroeconomics*.

De kern van Akerlofs kritische houding zit vervat in een gedetailleerde analyse van vijf fundamentele bouwstenen van de 'New Classical Macroeconomics' – vijf zogeheten 'neutraliteiten', waaraan ook de 'New Keynesians' een zekere algemene geldigheid toeschrijven:

1. "Changes in the pattern of current income that leave overall wealth constant are *neutral* in their effects on current consumption."
2. "Changes in the firm's finances will be *neutral* in their effect on current investment."
3. "Fiscal/monetary mixes that yield different levels of long-term (steady) inflation will be *neutral* in their effects on long-term unemployment."
4. "The stability of the economy is *neutral* with respect to the systematic reaction of monetary policy to the business cycle."

5. "A lump sum inter-generational transfer is *neutral* in its effect on current consumption."

Voor een gedetailleerde bespreking van deze vijf leerstukken verwijs ik naar de tekst zelf. Maar de centrale boodschap van Akerlofs betoog is gemakkelijk samen te vatten. Opdat deze vijf pijlers van de 'New Classical Economics' hun rol naar behoren zouden kunnen vervullen – dus: een deugdelijke fundering vormen voor hun theoretische constructies – is het nodig dat een belangrijke voorwaarde is vervuld. "The neutralities do commonly describe equilibria of competitive economies with complete information irrespective of people's preferences – as long as those preferences correspond to economists' typical description of them." (p. 3) Deze laatste zin heeft uitermate belangrijke en verreikende consequenties.

Akerlof toont immers erg gedetailleerd aan waarom men deze veronderstelling in geen van de vijf 'neutraliteiten' zonder slag of stoot mag – en dus zeker niet moet – aannemen. Integendeel, in elk van deze gevallen zijn er overtuigende theoretische en empirische argumenten om aan te nemen dat economische actoren in hun gedrag ook rekening houden met maatschappelijke normen en conventies – en niet enkel met het maximaliseren van hun eigen nut, waarbij 'nut' dan nog enkel en alleen afhangt van reële uitkomsten.

Feitelijk zouden economen dit al lang moeten weten, zegt Akerlof. Mensen hebben meningen over hoe men zich moet gedragen en hoe niet. Ze hebben ook meningen over hoe anderen zich al dan niet moeten gedragen. Het lijkt dan ook aannemelijk dat het nut van een bepaalde handeling ook afhangt van het feit of men aan deze standaarden voldoet. Bovendien is rekening houden met deze standaarden niet onoverkomelijk. "The role of norms can be easily represented in people's preferences by modifying the utility function to include losses in utility insofar as they, or others, fail to live up to their standards. (...) The standard utility function is then modified by adding a loss in utility on the distance of behaviour from that ideal."

Maar als (maatschappelijke) normen belangrijk zijn, waarom maken economen dan de systematische fout om de evidente betekenis van motieven en normen te miskennen? Voor Akerlof is er geen twijfel mogelijk. Omdat de meeste van zijn vakbroeders

een 'positieve economie' voorstaan, miskennen ze de 'echte' motieven, die ten grondslag liggen aan de keuzen van economische actoren. De grote schuldlige voor de wijdverbreide dominantie van deze methodologische visie is Milton Friedman, die in zijn *Essay on Positive Economics* (1953) economen aanspoort om te streven naar de meest spaarzaam modellen en hen zelfs doet verzaken aan realistische assumpties als dit de spaarzaamheid van het model ten goede komt. Bovendien schrijft Friedman voor om vooral geen rekening te houden met (subjectieve) intenties, maar enkel met (objectief) gedrag. Mochten econometrische testen erg krachtig zijn dan zou dit alles geen probleem vormen, zegt Akerlof, want de rol van normen en conventies zou dan onvermijdelijk zichtbaar worden. Econometrische testen zijn echter geenszins zo sterk als men doet uitschijnen. "Even the most parsimonious economic models are very imprecise in their specification of the independent variable, the nature of the dependent variables, the nature of leads and lags, and the nature of the residuals. Yet worse, most economic problems involve simultaneity (as in supply and demand), making establishment of causality difficult. In almost any instance such a large number of parsimonious models can be fitted statistically, that it is extremely hard – and perhaps impossible – to statistically reject all the variants of models without norms." Kortom, de voorgift die modellen zonder normen krijgen omdat ze per definitie minder spaarzaam zijn én de zwakte van statistische testen, creëren gezamenlijk een erg effectieve firewall tegen redeneringen waarin normen en conventies een rol spelen bij het verklaren van gedrag.

Akerlof pleit dan ook expliciet voor een andere methodologie – een methodologie die veel dichter aanleunt bij sommige natuurwetenschappen, gebaseerd op erg gedetailleerde beschrijvingen en intensieve casestudies. Wie een voorbeeld wil van een dergelijke aanpak kan terecht bij een aantal recente publicaties, waarvoor hij samenwerkte met Rachel E. Kantor en waarin een poging wordt ondernomen om de resultaten van de psychologische en sociologische literatuur over 'identiteit' in economische modellen te introduceren: Akerlof & Kranton (2000), Akerlof & Kranton (2002), Akerlof & Kranton (2005).

En hoe moet het nu verder met Keynes, hoor ik al opmerken. Welnu, allerlei tekenen wijzen erop dat

als men uitvoering geeft aan het programma dat Akerlof zijn vakgenoten voorlegt, het resultaat erg dicht ligt bij de oorspronkelijke aanpak van Keynes. 'Animal spirits' mét een micro-economische fundering?

✓ Akerlof, G.A., Dickens, W. T. & Perry, G.L. 1996. The Macroeconomics of Low Inflation. *Brookings Papers on Economic Activity*. (1): 1-59.

✓ Akerlof, G.A. & Kranton, R.E. 2000. Economics and Identity. *Quarterly Journal of Economics*. CXV (3): 15-753.

✓ Akerlof, G.A. & Kranton, R.E. 2002. Identity and Schooling: Some Lessons for the Economics of Education. *Journal of Economic Literature*. XL: 1167-1201.

✓ Akerlof, G.A. & Kranton, R.E. 2005. Identity and the Economics of Organizations. *Journal of Economic Perspectives*. 19 (1): 9-32.

Nieuws over de risicomaatschappij

En tot slot een toemaatje voor de liefhebbers. Ulrich Beck heeft een nieuw boek. Twintig jaar na zijn bestseller *Risikogesellschaft* verscheen begin dit jaar *Weltrisikogesellschaft* (2007). Beckfanaten zullen opmerken dat hun boekenkast al een boek met een gelijkaardige titel bevat. Edoch: niet panikeren, vrienden. *Weltrisikogesellschaft* is niet simpelweg een Duitse vertaling van *World Risk Society*, verschenen in 1999. Dit Engelstalige boek is vertaald in erg veel talen, maar niet in het Duits – en na zoveel tijd bleek een simpele vertaling niet meer mogelijk. Zoveel is veranderd, zegt Beck in de inleiding, dat een nieuw boek moest geschreven worden.

Een overzicht maken van de ontwikkelingen in het denken van Beck op basis van deze beide boeken is binnen het bestek van deze bijdrage uiteraard onbegonnen werk. Zelfs een poging daartoe ondernemen, lijkt vrij belachelijk. Maar laat mij toch enkele beperkte hints geven – al was het maar om enige leeshonger op te wekken.

Lezers van *Risikogesellschaft* herinneren zich uiteraard dat het 'leitmotiv' van het boek werd geleverd

door Tsjernobyl. De problemen met een kernreactor leidden tot de uitstoot van een nucleaire wolk, die vervolgens over een groot aantal landen dreef. Het belangrijkste gevolg van dit voorval was, zo legde Beck uit, dat men vanaf dan de categorie van de 'andere' uit maatschappelijke analyses diende te bannen. "Es ist das Ende der 'anderen', das Ende all unserer hochgezüchteten Distanzierungsmöglichkeiten, das mit der atomaren Verseuchung erfahrbar geworden ist." Vandaar dat de risico's in de post-Tsjernobylperiode een egaliserende en immanent globaliserende werking hebben. 'Smog is democratisch' is het motto dat volgens Beck deze visie perfect uitdrukte.

In *Weltrisikogesellschaft* wordt het 'leitmotiv' geleverd door een verijdelde terreuraanslag. "Ein Selbstmordattentat, bei dem Terroristen mit britischem Pass mehrere Passagierflugzeuge auf dem Weg von Heathrow in die USA mit Flüssigspringstoff zur Explosion bringen wollen, findet im Sommer unter weltweiter Anteilnahme des Massenmedien nicht statt, weil die britische Polizei in internationaler Kooperation rechtzeitig zugreifen und die mutmasslichen Täter verhaften konnte."

(p. 13) Als gevolg van dit voorval worden op 6 november 2006 nieuwe veiligheidsmaatregelen ingevoerd op de luchthavens. Deze maatregelen, zegt Beck, vormen een wereldwijde reactie op een geanticipeerde terreuraanslag die in een bepaalde stad niet plaats vond. De 'enscenering' van globale risico's vormt dan ook een belangrijk perspectief dat het gehele boek impregneert. Daarnaast zijn er een aantal opmerkelijke conceptuele ontwikkelingen. Zo maakt Beck nu een duidelijk onderscheid tussen 'risico' en 'catastrofe', wijst hij op het belang van een analyse van wie risico's definieert – naar analogie met het marxistische begrip 'produktionsverhältnisse' bedenkt hij de term 'definitionsverhältnisse' -en stipt hij aan dat zijn vroegere stelling dat risico's gelijkschakelen nog altijd klopt maar toch te weinig differentiatie toelaat.

✓ Beck, U. 2007. *Weltrisikogesellschaft: Auf der Suche nach der verlorenen Sicherheit*. Suhrkamp Verlag, p. 439.

Walter Van Trier